

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Пащенко Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

В статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття «педагогічна умова». Розглянуто психологічно-педагогічні умови застосування кейс-технологій у професійно-технічній освіті. Проаналізовано основні умови ефективного впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес.

Ключові слова: психологічно-педагогічні умови, інноваційні технології, кейс-метод.

В статье рассмотрены основные подходы к определению сущности понятия «педагогическое условие». Рассмотрены психолого-педагогические условия применения кейс-технологий в профессионально-техническом образовании. Проанализированы основные условия эффективного внедрения инновационных технологий в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, инновационные технологии, кейс-метод.

The article describes the main approaches to definition of essence of concept "pedagogical condition". Considered psychologically-pedagogical conditions of the use case technologies in technical and vocational education. Analyzed basic conditions for the effective introduction of innovative technologies in the educational process.

Keywords: psychological and pedagogical conditions, innovative technologies, case study method.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В сучасних умовах ринку праці зростає попит на спеціалістів, які можуть приймати нестандартні рішення, творчо підходити до виконання своїх обов'язків, адекватно сприймати ситуацію і будувати свої стосунки із оточенням та мають внутрішні мотиви і резерви для саморозвитку. Зазначене вимагає організації відповідної освіти, яка б інтегрувала високий рівень теоретичної та практичної підготовки кваліфікованого робітника, здатного до використання новітніх технологій виробництва в умовах інноваційності, варіативності та модернізації.

Пріоритетним напрямком освітньої системи України, що підтверджено державними законами та нормативними документами, є доступ до якісної освіти. Тому впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес є одним із найважливіших питань, які сьогодні розглядаються в освіті.

Проблема якості освіти завжди перебувала в полі зору як педагогічної теорії, так і практики освіти. Однак на сучасному етапі суспільного розвитку вона набула нового звучання. Якість освіти сьогодні розглядається як найважливіший фактор стійкого розвитку країни, її технологічної, економічної, інформаційної і моральної безпеки [5, с. 50].

Реалізацію сучасних вимог до підготовки кваліфікованих робітників не забезпечують традиційні методи навчання. Тому постає необхідність у перегляді підходів як до форм, методів навчання майбутніх фахівців, так і процесу підготовки загалом. Одним з методів, який дозволяє врахувати новітні тенденції в освіті та професійну спрямованість навчального процесу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є кейс-метод, який набуває широкого застосування. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що він передбачає використання реальних ситуацій, які дозволяють поставити учня ще на етапі його професійної підготовки в конкретні умови його майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемами освітніх інновацій займаються І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Єрмаков, В. Ільченко, Н. Пастернак, В. Паламарчук, Л.

Подимова, В. Сластьонін, Ю. Швалб, М. Ярмаченко; їх класифікацією К. Ангеловські, О. Козлова, Л. Машкіна, К. Роджерс, І. Підласий; дослідження інноваційних педагогічних технологій проводять М. Кларін, В. Лозова, О. Пехота, С. Подмазін, І. Прокопенко, Г. Селевко та ін.; створенням педагогічних систем займаються В. Безпалько, Н. Кузьміна, А. Куракін та ін.

Проблемами обґрунтування методологічних засад аналізу впровадження сучасних освітніх технологій у процес підготовки фахівців займаються А. Беляєва, В. Безпалько, Ю. Васьков.

Дидактичне обґрунтування застосування сучасних освітніх технологій професійного навчання представлене в працях таких дослідників як А. Беляєва, Р. Гуревича, О. Домінського, Н. Ничкало, Д. Чернілевського та ін.

Однією з інноваційних технологій, що набула популярності у нашій країні є Case study (кейс-метод, метод аналізу ситуацій). Саме їй у світовій практиці відводиться важливе місце для вирішення сучасних проблем у навчанні.

Проблемою використання кейс-методу під час викладання різних дисциплін в українській вищій школі займалися Ю. Сурмін [21], О. Сидоренко [20, 22], П. Шеремета, В. Чуба, Г. Каніщенко [27]; в російській освіті – О. Смолянінова [23], В. Давиденко, Е. Михайлова [12], Н. Піскунова, О. Пилипенко, Н. Тітова, О. Маргвелашвілі та ін.

Результати аналізу практичного досвіду підготовки майбутніх кваліфікованих робітників дозволили виявити протиріччя: між суспільною та державною орієнтацією сучасної освіти на інноваційне навчання та недостатньою кількістю підготовлених до його впровадження викладачів; між новим інноваційним підходом до навчання та існуючою традиційною моделлю навчальної діяльності; між науковими напрацюваннями в галузі інноваційних педагогічних технологій та практичними рекомендаціями щодо їх застосування в конкретний навчальний процес.

Мета статті.

З метою розв'язання цих суперечностей у статті визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні умови застосування інноваційних педагогічних технологій у професійному навчанні кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу.

У психолого-педагогічних дослідженнях М.В. Артюшиної підкреслюється, що інноваційна діяльність в освіті може бути різною за своїм характером; особливістю сучасної системи освіти України є співіснування двох стратегій: традиційної та інноваційної. Традиційне навчання – орієнтоване на збереження і відтворення культури, забезпечує стабільність у соціумі за рахунок переважно репродуктивної діяльності учнів, формування виконавських здібностей, розвиток уваги і пам'яті. Інноваційне навчання – стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі; орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми [1]. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в нових ситуаціях [1]. Однак виділення двох підходів до освіти і навчання (традиційного та інноваційного) не означає неможливості інноваційних пошуків в обох напрямках.

Реалізацію сучасних вимог до підготовки кваліфікованих робітників, на сьогодні, не забезпечують традиційні методи навчання. Тому постає необхідність у перегляді підходів як до форм, методів навчання майбутніх фахівців, так і процесу підготовки загалом. Одним з методів, який дозволяє врахувати новітні тенденції в освіті та професійну спрямованість навчального процесу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є кейс-метод, який набуває широкого застосування. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що він передбачає використання реальних ситуацій, які дозволяють поставити учня ще на етапі його професійної підготовки в конкретні умови його майбутньої професійної діяльності.

На думку Г.Гребенькової, кейс завжди передбачає моделювання життєвої ситуації та може застосовуватися при закріпленні знань та вмінь, розвиткові навичок аналізу та критичного мислення, встановлення зв'язку теорії та практики. При цьому дослідниця наголошує, що кейси мають бути обов'язково пов'язані з проблемою та мати чітко визначений характер [9].

Зауважимо, для реалізації дидактичних завдань педагогу необхідно чітко дотримуватися основних етапів створення кейсів. Зокрема, О. Сидоренко, Ю. Сурмін пропонують таку схему процесу створення викладачем кейсу: формулювання дидактичних цілей кейсу → вибір теми → збирання інформації для кейсу → вибір жанру кейсу → написання тексту кейсу → складання завдань до кейсу → упровадження кейсу в навчальний процес [20; 24]. І. Осадченко, на основі даного підходу пропонує внести деякі корективи щодо формування кейсу і подавати етапи у наступній послідовності: формулювання дидактичних цілей кейсу → вибір теми → вибір педагогічної ситуації → збирання додаткової інформації для кейсу → вибір виду кейсу → написання тексту кейсу → вибір дидактично-організаційного інструментарію (форм, прийомів, аналізу ситуацій, засобів навчання) → формулювання ситуаційних завдань → підготовка для викладачів методичних рекомендацій → обговорення кейсу з фахівцями і редагування → упровадження кейсу в навчальний процес → оцінка ефективності кейсу та його постійне редагування [13].

Ще за часів Я.А. Коменського був актуальним пошук тих засобів і порядку навчання, які б давали змогу педагогові привести своїх вихованців до позитивних результатів. Саме Я.А. Коменський, на думку Н.П. Новолокової [6], вперше визначив складові успішного застосування технологій – це:

- а) чітко поставлені цілі;
- б) засоби, точно пристосовані для досягнення цих цілей;
- в) конкретні правила, як користуватися цими засобами, щоб було неможливим не досягнути мети.

На думку Р.Л. Кричевського, для успішного впровадження інновацій необхідно: відповідний освітній рівень як педагогів, так і учнів (чим він вищий,

тим легше сприймаються нововведення); інформаційні контакти та поінформованість про нововведення; мотивація до нововведення [11].

Для того, щоб нововведення було успішним, під час його впровадження, на думку Н.А. Ільїної, необхідно враховувати наступні моменти: педагогічний колектив має чітко уявляти собі, у чому полягають нововведення. По можливості має бути проведено колективний аналіз можливих варіантів нововведень, сформований поетапний план впровадження, тощо.

Психологом має бути проведена оцінка психологічного ступеня готовності колективу до змін і участі в інноваціях. Як відомо, до успіху веде гарний соціально-психологічний клімат у колективі.

Сприяє нововведенням підтримка людьми, які мають авторитет у колективі, а також залучення до цього неформальних лідерів.

Необхідною умовою є поінформованість колективу про підготовку та реалізацію нововведення. Оскільки, як відомо, уривчасті відомості набувають форми чуток [11].

Сучасна освітня технологія у професійній підготовці майбутніх фахівців – це науково-обґрунтована і унормована за метою підготовки спеціалістів, змістом освіти, місцем та терміном навчання, система форм, методів, засобів і процедур, що використовуються для організації та здійснення спільної навчальної діяльності тих хто навчає, та тих хто навчається [2].

Для успішної ефективної роботи з професійної підготовки майбутніх фахівців необхідно уміло застосовувати сучасні освітні технології. По-перше, це необхідність впровадити в педагогіку системно-діяльний підхід.

По-друге, потреба забезпечення оптимальної спільної діяльності викладача та учня, яка буде спрямована на реалізацію навчального процесу з обов'язковою вимогою: забезпечення комфортних умов викладання і навчання; забезпечення орієнтації на особистість учня.

По-третє, можливість вилучити з навчання малоефективні вербальні способи передачі знань.

І, нарешті, мотивувати проектування технологічного ланцюжка процедур, прийомів, форм взаємодії викладача і студентів, які дають гарантії освітнім результатам і знижують негативні наслідки роботи низькокваліфікованих педагогів [2].

Як слушно зауважує вчений, на ефективність процесу застосування сучасних освітніх технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників впливають такі фактори:

- стан соціально-психологічного клімату у учнівському колективі, соціальна важливість професії;
- рівень професіоналізму педагогічного колективу навчального закладу,
- наявність науково обґрунтованого, професійно спрямованого плану навчально-виховної роботи;
- індивідуальні здібності учнів;
- здатність викладачів до ефективного впровадження сучасних освітніх технологій;
- дидактична орієнтація на вироблення позитивного мотивованого ставлення учнів до нового;
- аналіз схеми управління впровадженням сучасних освітніх технологій у підготовці майбутніх фахівців [15].

Усі перераховані вище компоненти і є елементами структури педагогічних умов застосування сучасних освітніх технологій професійної підготовки майбутніх фахівців.

У психолого-педагогічних працях відсутня термінологічна єдність дослідників і стосовно поняття "педагогічна умова". Так, Р. Нізамов вважає, що організація активної пізнавальної діяльності студентів можлива лише під час створення психолого-педагогічних умов, тобто такої обстановки в аудиторіях, кабінетах, де відбуваються заняття, в якій у тісній взаємодії подана найкраща сукупність психологічних, педагогічних факторів (середовища, засобів, взаємовідносин і т.д.) що забезпечують можливість викладачу організувати активну діяльність студента [17]. У свою чергу, ряд науковців (Н. Грейда [4], Н.

Ефіменко [7], Н. Журавська [8]) педагогічні умови визначають як: ”По-перше, уявний результат дій учасників, по-друге – існуючі чинники, що впливають на процес досягнення цих же цілей” та поділяють їх на внутрішні та зовнішні: а) зовнішні: позитивні взаємини викладача і студента; об’єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, постійність робочого місця, оснащеність робочими приладами, завдання та їх забезпечення; б) індивідуальні (внутрішні) умови: індивідуальні особливості студентів (стан здоров’я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, інтереси, темп і ритм роботи); позитивна мотивація навчальної діяльності; переживання успіху, тощо.

Отже, педагогічна умова – це обставина чи обстановка, яка сприяє розвитку (чи гальмуванню) якогось педагогічного процесу, явища, властивості особистості тощо.

Педагогічні умови – це створені зусиллями колективу умови для поліпшення навчального процесу, це система органічно пов’язаних між собою психічних та практичних дій, спрямованих на вирішення конкретних педагогічних завдань навчання. Зважаючи на це педагогічними умовами застосування інноваційних педагогічних технологій у професійному навчанні кваліфікованих робітників вважаємо такі зовнішні обставини процесу навчання, реалізація яких з високим ступенем вірогідності приведе до ефективного формування компетентності випускників професійно-технічних закладів освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем застосування інноваційних педагогічних технологій у навчальному процесі, характеристика сутності та змісту нових технологій, результати реальної практики дали підстави для визначення психолого-педагогічних умов застосування інноваційних педагогічних технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Першою педагогічною умовою ефективного застосування інноваційних технологій у навчальному процесі нами визначено створення інноваційного навчального середовища, спрямованого на забезпечення самореалізації

особистості та заснованого на розробці та застосуванні у навчальному процесі інтерактивних форм і методів його засвоєння. Під освітнім інноваційним середовищем ми розуміємо навчальне середовище, що будується на принципах організації навчальної діяльності як рівноправної взаємодії учнів у невеликих групах, що об'єднуються для вирішення загального завдання і спільними зусиллями досягають взаємної згоди.

Успішна реалізація інноваційних технологій навчання можлива за умов оптимального поєднання їх з традиційними технологіями. Дуже важливим є спільна робота учнів у «малих групах» під час проведення занять за кейс-технологією. Роль викладача змінюється з традиційної на посередницьку. Головним стає колективне знання групи, допомога в з'ясуванні окремих питань, обговорення підготовлених повідомлень, доповідей, рефератів. Розмір такої групи залежить від кількості учнів в академічній групі, доступності джерел і змісту завдання. Як правило, це 4-5 учнів. Робота в «малих групах» сприяє залученню всіх учнів до роботи, але з урахуванням рівня їх знань та можливостей або «рівня актуального розвитку (РАР)» за Л.С. Виготським (визначається тим, що учень уміє робити виключно самостійно) [3, с. 344]. Крім того, робота учнів в «малих групах» має можливість: заохочувати учнів до діалогу; залучати до обговорення проблем без будь-яких обмежень; ставити проблеми, які викликають загальний інтерес; шукати згоди в суперечливих ситуаціях; обмінюватися думками, порівнювати протилежні позиції.

Крім того, досвід учнів збагачується вміннями брати на себе відповідальність за спільну та індивідуальну діяльність, відстоювати свою позицію, співпрацювати, обмінюватися інформацією.

У контексті нашого дослідження ми орієнтувалися на наступні принципи застосування інноваційних технологій навчання:

- 1) орієнтація на співробітництво;
- 2) розвиток особистісного потенціалу;
- 3) єдність теорії та практики;

4) принцип активності, що спонукає особистість до активної позиції у навчанні [14, с. 23].

Спираючись на вищезначені принципи застосування інноваційних технологій ми дійшли висновку, що найбільш оптимальним в підготовці майбутніх кваліфікованих робітників є використання форм і методів кооперативного навчання, бо саме така організація навчальної діяльності є базою для застосування нових технологій і спрямована на виховання особистості, здатної навчатися та змінюватися, співпрацювати на рівних одна з одною, що в контексті даної педагогічної умови зумовлено потребою у зміні характеру організації навчальної діяльності на заняттях.

Кооперативна форма навчання передбачає створення малих груп учнів, що займаються спільною діяльністю, в якій виявляється єдність ціннісних орієнтацій і яка допускає розподіл функцій за індивідуальними здібностями та забезпечує максимально ефективне формування знань, а також сприяє гармонізації партнерських взаємовідносин між членами групи, самореалізації кожної особистості незалежно від рівня розвитку розумових здібностей.

Друга педагогічна умова ефективного застосування інноваційних технологій навчання – розвиток технологічної компетентності викладачів. Під технологічною компетентністю ми розуміємо процес поглибленого ознайомлення викладачів з науковими основами різноманітних інноваційних технологій, розвиток спеціальних практичних навичок та вмінь використовувати дані технології, формування певних психологічних і моральних якостей, необхідних для роботи в інноваційному освітньому середовищі.

Серед педагогів виділені п'ять типів ставлення до нововведень: активно-позитивне; пасивно-позитивне; нейтральне; пасивно-негативне; активно-негативне.

Важливим психологічним моментом, здатним загальмувати нововведення, а в деяких випадках і зупинити його, є неприйняття новітніх технологій, що одержало назву психологічного бар'єру стосовно нововведень.

Це опір змінам, який, на думку психологів, пов'язаний з генетичним і психологічним складом особистості, із природним прагненням до збереження стабільності, з перевагою «знайомого», «незнайомому», що спонукає до обережності і побоювань.

Основними причинами опору педагогів нововведенням можуть пояснюватись наступними характеристиками: особистісними і соціальними.

До особистісних характеристик відносяться наступні: сприйняття критики особистих методів роботи як образи; страх того, що набуті навички будуть непотрібними або не впишуться; небажання витратити сили на перенавчання (самоосвіту); страх перед невизначеністю, обумовлений нерозумінням суті та наслідків нововведень; страх зростання інтенсивності праці.

У числі соціальних причин називають наступні: небажання пристосуватися до нових вимог; прагнення зберегти звичні вимоги до роботи й умов роботи; страх, що нововведення приведуть до меншого задоволення роботою; ворожість до зовнішнього втручання в особисті справи й до осіб, які впроваджують нововведення; невдоволення мізерністю особистої участі та незначимістю своєї ролі під час впровадження нововведень; впевненість у тому, що будь-які нововведення корисні комусь, а не педагогові й учням.

Також причинами, які мають соціально-психологічне забарвлення, є орієнтація деяких педагогів не на досягнення, а швидше на уникнення невдачі; страх передбачених труднощів; небажання пристосуватися до нових умов [26].

Третя педагогічна умова ефективного застосування інноваційних технологій навчання нами визначена як розвиток пізнавальної активності студента. Для ефективного застосування нових технологій у ході навчального процесу необхідний розвиток пізнавальної активності учнівської молоді, високий рівень якої впливає, на нашу думку, на формування інтересу до навчання, озброює учнів прийомами розумової діяльності з мобілізації та накопичення знань для вирішення навчальних проблем, розвиває ініціативу учнів у творчому пізнанні.

Висновки.

Отже, аналіз та узагальнення теоретичних ідей та практичного досвіду підготовки майбутніх кваліфікованих робітників дозволив визначити оптимальні педагогічні умови ефективного застосування інноваційних технологій навчання: створення інноваційного навчального середовища, спрямованого на забезпечення самореалізації особистості та заснованого на розробці та застосуванні у навчальному процесі інтерактивних форм і методів його засвоєння; забезпечення розвитку технологічної компетентності викладачів на підставі поглибленого ознайомлення з науково-практичними основами освітніх інноваційних технологій, розвитку методичних умінь та навичок використання даних технологій; розвиток пізнавальної активності студентів засобами проблемного навчання та формування у них мотивації до навчальної діяльності.

Перспективи подальших досліджень.

Напрямами подальшого дослідження можуть забезпечення психолого-педагогічних умов впровадження інноваційних технологій навчання в процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах.

Список літератури

1. Артюшина М.В. Психолого-педагогічні аспекти інноваційного навчання студентів // Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій: Зб. матеріалів наук.-метод. конф. 5-8 лютого 2008 р. – У 2 т. – Т. 2. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 24-26.
2. Бондарева К. І., Козлова О. Г. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя: Науково-методичний посібник. – Суми, 2001.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 538 с.
4. Грейда Н.Б. Формування екологічної культури студентів природничо-географічного факультету вузу: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника. – Івано-Франківськ, 1997. – 17 с.

5. Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: Монографія / За ред. С.У. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1998. – 229с.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій: Навчально-методичний посібник/ Н.П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основи», 2009. – 176 с.
7. Ефіменко Н.П. Особливості формування екологічної культури студентів вищих технічних закладів освіти: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський держ. пед. у-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2000. – 18 с.
8. Журавська Н.С. Педагогічні умови управління самостійною роботою студентів вищих закладів освіти: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 1999. – 202 с.
9. Інтерактивні методи навчання: Навчальний посібник. [Текст] /За заг. ред. П.Шевчука і П.Фенриха. – Щецін: Вид-во WSAP, 2005. – 170 с.
10. Кот Н.М. Педагогічні умови ефективної взаємодії дитячого садка та сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський ДПІ ім. М.П.Драгоманова. – К., 1993. – 24 с.
11. Кричевський Р. Л., Дубовська Є. М. Психологія малої групи: теоретичний і практичний аспект - М.: Наука, 1991. – 84 с.
12. Михайлова Е. А. Кейс и кейс-метод: общие понятия / Е. А. Михайлова // Маркетинг. – 1999. – №1. – С.109–117.
13. Осадченко І. Дидактичні вимоги та методика формування кейсів у контексті підготовки майбутніх учителів початкової школи. Електронний ресурс:
http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_p/2012_107_2/statti/09.pdf.
14. Пехота О. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: [монографія] / О. М. Пехота, А. М Старева – [2-ге вид. доп. та перероб.]. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2007. – 272 с.
15. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч.посіб./ О.М.Пехота та ін. – К.: В-во А.С.К., 2003. – 240 с.
16. Пономарьова Г.Ф. Педагогічні умови формування екологічної культури студентів педагогічного коледжу: Дис... канд.. пед. наук: 13.00.01. – Харків, 1997. – 175 с.
17. Проблемы развития познавательной активности студентов / Под ред. Р.А.Низамова – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1980. – 176 с.
18. Пустовит Н.А. Экологическое воспитание школьников в процессе обучения сельскохозяйственному труду: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / НИИ педагогики УССР. – К., 1989. – 24 с.
19. Руссо Ж.Ж. Трактаты. – М., 1966. – 298 с.
20. Сидоренко О. Передмова // Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. Сидоренко О., Чуба В.. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – С.7-8.

21. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю.П. – Киев: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
22. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. Сидоренко О., Чуба В.. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001.- 127 с.
23. Смолянинова О.Г. Дидактические возможности метода case study в обучении студентов [Электронный ресурс] / О.Г. Смолянинова. – Красноярск: КГУ. – 2002. Режим доступа: <http://www.lan.krasu.ru/studies/authors/smolyaninova/CASESTUDY/articles/ECASE.html>.
24. Сурмін Ю. Функціональні можливості методу ситуаційного навчання / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 58-62.
25. Трайнев В.А. Деловые игры в учебном процессе. Методология разработки и практика проведения. – М.: „Издательский Дом” «Даликов и К», 2001. – 360 с.
26. Харченко О.О. Педагогічні умови ефективного застосування інноваційних технологій навчання у природничо-науковій підготовці майбутніх учителів. Електронне наукове фахове видання „Науковий вісник Донбасу” № 1 (13), 2011 Електронний ресурс: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO/statti/11.pdf
27. Шеремета П.М., Каніщенко Л.Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / За ред. О.І.Сидоренка; 2-ге вид. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 80с .